

Laudáció – Janikovszky Éva díj, 2023, Kovács Judit (Kerekítő)

140 évvel ezelőtt Kiss Áron, a hazai pedagógusképzés, játépedagógia és játékkutatás nagy alakja az Országos Tanítógyűlés elé állva a népi játékok összegyűjtését indítványozta. A felhívásra összegyűlt anyag Magyar gyermekjáték gyűjtemény címen jelent meg 1891-ben. Első fejezete Felnőttek játéka ölbeli gyerekekkel. Ez tehát a kezdetek kezdete, hiszen egykoron a gyermek első személyre szabott találkozási pontja a művészettel az altatódalokon és az ölbeli játékokon – a költészet, a zene és az esztétikailag megformált mozdulat szinkretikus együttesén - keresztül történt.

A szakmatörténeti horizontról a személyes síkra áttérve hadd tegyem föl kérdésként:

(Kedves Judit!) Vajon mikor és hol kezdődött mindez? Gyermekként a családtagok – nagyszülők, szülők, rokonok - ölelő karjaiban? Gabnai Katalin varázslatos személyiségének büvőkörében, a drámapedagógiai tanfolyamon? Az biztos, hogy mindannak a csírája, ami most a Kerekítő-univerzumot jelenti, jelen volt már akkor, amikor a Hagyományok Háza játszóházi tanfolyamát lezáró egyhetes szigligeti táborban mélyebben megismerkedve szakmai barátságot kötöttünk.

Nem sokkal ezután, 2009-ben egy kiadós durrdefektnek köszönhetően nagy csinnadrattával elindult Szentendrén az első mondókázós baba-mama kör, majd sorra megszületett a Kerekítő első 4 ölbeli játékos könyvecske, azóta is elmaradhatatlan alkotótársként a grafikus Kállai Nagy Krisztina közreműködésével. Ezt követően a Kerekítő könyvsorozat repertoárja a gyermekfolklór gazdag tárházából merített, majd pedig a jeles napok, népszokások költészetével megforgatta az esztendő kerekét is. Mindezeket a népköltési szövegekre építő köteteket tekinthetjük az alapozásnak, amelyre azután egy mind magasabb ház épült. Közben tanfolyam és Kerekítő hálózat is szerveződött – de ennek jelentőségéről kicsit később ejtek szót.

Ki vagyok én? Hol vannak a testem határai, hol kezdődik a külvilág? Mi ez a világ, ami körülvesz engem? Ez a gyermek kimondatlan kérdése, melyre a gyermekfolklór szövegek a választ a paraszti, modernizáció előtti világ képét rajzolják meg. A ház körüli állatokat, a munkafolyamatokat és a hétköznapi élet tárgyi világát, mikrotörténeteit.

Szita, szita, sűrű szita...

Régiségük ellenére nem szállt el az idő az ölbeli játékok fölött. A szülők és óvodába még nem járó gyermekeik részvételével zajló délelőtti programok népszerűsége jól mutatja, hogy a cirógatók, höcögtetők, tapsoltatók és társaik jól illeszkednek a jelen igényeihez. Ám a ma cseperedő gyermeket másféle valóság, másfajta természeti és társadalmi környezet veszi körbe – hiszen az idő nem állt meg mindeközben. Joga, szüksége van a gyermeknek arra, hogy a jelen ugyanúgy tárgya legyen a gyermekkor költészetében ábrázolt világnak. Ez inspirálta a Kerekítő könyvek következő időszakára jellemző izgalmas kísérletezést, útkeresést, a gyermekfolklór és a kortárs költészet társítása révén:

A Kacagatóban a közelmúlt jeles költőinek (Weöres, Zelk, Kányádi) gyermekverseihez a hagyományból ismert játékok mintájára komponált mozgás, játékelekmény kapcsolódik. Így a mai szülő és nagyszülő nemzedék számára jól ismert, fejből felidézhető repertoár közös játékelményhez társul. A Lackfi Jánossal közös Százérintő a liftezést, a telefonálást, autózást teszi ölbeli játék tárgyává.

Ma itt a könyvet és a könyv alkotóját (alkotóit) köszöntjük, ám lássuk és ünnepeljük mindazt, amit a Kerekítő – ahogy köszöntőm elején említettem – a Kerekítő univerzum jelent: mondókázó, tornázó, táncos foglalkozások, tanfolyam, a foglalkozásvezetők, a módszert alkalmazó szakemberek képzése, mintaintézmények, valamint a Kerekítő könyveket kézbe vevő, lapozgató családok Kárpát-medence szerte. Ezek a könyvek a legfogékonyabb időszakban, mint közös családi élmény lesz a gyermek életének a része, hogy aztán végigkísérje az olvasás, a szépirodalom szeretete.

A felnőttek játéka ölbeli gyermekekkel a paraszti családokban a legkisebbek szoktató, szórakoztató - s egyúttal oktató - tevékenysége volt, a családi használatban jelentősen visszaszorult a 20. század második felében. Ennek okai a többgenerációs, nagycsaládi együttélési forma meggyérülése, a nők munkába állása, ami mélyreható változásokat eredményezett a családok életében, a gyermekek gondozásában, nevelésében. Losonczi Ágnes családszociológus egyenesen „társadalmi méretű hiányt” említ (Losonczi, 1999) abban a tanulmányában. Eszerint a többgenerációs együttélő családformák megszűntével az anyai (tágabban a szülői, gyermeknevelési) tapasztalatok és tudás hagyományozása nem vagy alig-alig történik meg. A várandósság időszakát és a gyermek születése utáni néhány hónapot követő, az ezredforduló táján elvégzett szociológiai kutatás háromféle tudást különböztet meg: (1) az észben elraktározható, (2) a mélyebb, érzelmi jellegű és (3) a „tudás előtti tudást”. Ez utóbbi alatt mindazoknak a korai, mélyen rögzült tapasztalatoknak az összességét érti, amelyek abból fakadnak, ahogyan az anya bánt a csecsemővel, kisgyermekkel. „Ha az eredeti kapcsolathány miatt nincs az ösztönös tudás, lehet-e tanulni az anyaságot?”

Azt gondolom a Kerekítő univerzum példájának ismeretében, hogy a kérdésre jó szívvel adhatunk pozitív választ. E minták, tapasztalatok és tudás – ha azok organikus továbbhagyományozása megszűnt is – organizált formában taníthatóak, a jelenünk részévé tehetőek. És ha ez így van, akkor Kovács Judit szavaival élve, „a gyerekek világa a szülői ölből kerekedik ki”.

Budapest, 2023.11.06.

Sándor Ildikó